

DR. SUBA JÁNOS*

HATÁRVÉDELEM MEGSZERVEZÉSE A VISSZATÉRT ERDÉLYBEN 1940-1944.

ORGANIZING THE DEFENSE OF THE BORDERS IN THE RETURNED TRANSYLVANIA 1940-1944.

ABSTRACT

Based on the Second Viennese Decision the territories of Partium and North-Transylvania returned to the motherland. After the entry the guarding of the 1000-kilometer-long border started immediately. We can find different names for the military formations who took part in the protection of the border: border guard battalion, mountain battery of the border guard battalion, infantry battalion for border guarding, fort company of border guard battalion, border guards with mountain equipment, mountain guard battalion, Szekely border defense forces, border legion battalions, etc. In this study we survey the development and location of these formations with different names but the same task. We review the situation of the patrols rowed on the borders. The development of Transylvanian formations of the Army took place at the same time. In 1943 all the military formations got under the control of the Szekely border defense forces.

1. Bevezetés

A II. Bécsi döntés nyomán Partiumi és Észak-Erdélyi területek visszatértek az anyaországhoz. Az ország geopolitikai helyzete és térszerkezete tovább változott,¹ amelyet tovább bonyolított Délvidék² és Muraköz visszatérte.³ Ebben az időszakban e terület hadtörténetével foglalkozva a különböző alakulatok eltérő megnevezésével találkozunk. Pl.: határavadász, határavadász zászlóalj hegyi ütege, határvédelemben közreműködő gyalog zászlóalj (magas állományon), portyázó század, portyázó osztály, határavadász zászlóalj erődszázada, hegyi felszerelésű határavadászok, hegyivadász, székely határvédelmi erők, határőr zászlóaljak, stb. Dolgozatunkban áttekintjük ezen, különböző elnevezésű, mégis egy feladatot ellátó alakulatok fejlődését, elhelyezésüket.

Az önállóvá vált ország határőrizeti szervei lényegében kettős feladatot láttak el. Legális feladatként, megvalósították az államhatár őrizetét, ennek részeként a zöld határőrizetet és a határrend betartatását, valamint a távolsági- és a kishatárforgalom ellenőrzését. Rejtett feladatként, a szervezetük álcájában katonai erőket rejtettek el a határ mentén. E katonai erők feladatát alkotta az ellenséges támadás első csapásainak a felfogása és az ellenséges előrenyomulás lassítása a honvédség fő erőinek megérkezéséig.⁴ E célból a magyar haderő 1/3-a, minden harmadik gyalog ezred a határőrizeti szervek (Magyar Királyi Vámörség, majd Magyar Királyi Határőrség) fedésében tevékenykedett.⁵

A külpolitikai körülményekből fakadóan a magyar határőrizet militarizálódott. 1938. október 1-jétől a Határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került, ahol határavadász alakulatokká szerveződtek és a határőrizet mellett a határvédelmet is, ellátták. A kettős szervezésű Határőrség egyik része alkalmas volt a zöldhatár őrizetére, másik része

* Dr. PhD Suba János Hadtörténeti Intézet és Múzeum, hadtörténeti Térképtár, térképtárvezető.

rendes gyalogalakulat volt, tüzérséggel, aknavetőkkal. Ezzel viszont a Magyar Királyi Honvédség feladatától rendszeridegen tevékenységet ellátó szervezet is a véderő részévé vált. A határok őrzésére és védelmére a korábbi határőrkerületekből 1938. október 1-vel 8 határ vadász dandárt szerveztek,⁶ a területileg illetékes hadtestparancsnokság alárendeltségében, amely 24 határ vadász zászlóaljából állt.⁷ 1938-tól a határőrezredek a 15., 16., 17., 18., 19., 20. és a 21. hadrendi számmal illeszkedtek a gyalogezredek sorába.

A terület visszacsatolások során Felvidék és Kárpátalja megszállásakor módosult a határ vadász alakulatok elhelyezése is.⁸ A visszatért területek betagozódtak a haderő szervezetebe.⁹ Ezt a betagozódást bontotta meg a II. Bécsi döntés.¹⁰

2. Határ védelem megszervezése a II. Bécsi döntés után

2.1. Bevonulás

A II. Bécsi döntést követően a határ vadászok részt vettek az erdélyi bevonulásba. Az 1940. szeptember 3-án az erdélyi területek visszacsatolásában résztvevő határ vadász zászlóaljak a bevonulásuk után a kijelölt állomáshelyekre vonultak. Itt a lehető legrövidebb idő alatt megszervezték az ideiglenes védőkörlelteiket, ellátták a határ őrizetet, és a határ védelmet. Őrseik felzárkóztak a határra, illetve a demarkációs vonalra (1. táblázat).

1. táblázat. Az 1940. szeptember 3-án az erdélyi területek visszacsatolásában részt vevő határ vadász zászlóaljak bevonulás utáni állomáshelyeik

Hv. zj. száma	Parancsnokság állomáshelye	Hv. zj. száma	Parancsnokság állomáshelye	Hv. zj. száma	Parancsnokság állomáshelye
1.	Gyimesbükk	14.	Almásmező	22.	Apahida
2.	Borsa	15.	Székelyudvarhely	23.	Marosvásárhely
3.	Teke	16.	Tihuca	24.	Sepsiszentgyörgy
4.	Ojtozi szoros	17.	Bánffyahunyad	29.	Gyergyótölgyes
7.	Gyalu	18.	Körösbarlang	32.	Nagyszalonta
8.	Gyulakuta	21.	Nagyvárad	33.	Csucsá
Szerk.: Suba János				34.	Vasszentgotthárd

2.2. A M. Kir. Honvédség fejlesztése

A katonai vezetés megkezdte a visszatért területek betagozását a katonai közigazgatásba és megkezdte e haderő területi szervezését. A katonaföldrajzi szempontból eltérő és változatos országrész beintegrálása a korlátozott lehetőségekkel rendelkező Honvédség számára óriási szervezőmunkát és anyagi áldozatot jelentett.

A legfontosabb feladat a visszatért területek határának biztosítása és a honvédség szervezeti kereteinek kialakítása volt.¹¹ A katonai területi szervezést a IX. Kolozsvári hadtest felállítását jelentette.¹² Ez volt az a keret, amely a katonai közigazgatás megszűnése után, az Erdélyben véglegesen elhelyezett csapattesteket fogta össze.¹³ Szükség esetén a bevonult seregtestek saját – stratégiaileg fontos helyeken elhelyezett – alegységeiket is igénybe vehették. A fent említett seregtesteken kívül a közel 1000 km-es határ vonal közvetlen védelmében és őrzésében 19, az erdélyi bevonulásban részt vevő határ vadász-zászlóalj is közreműködött.

A visszatért területeken megalakítottak három gyalogezredet.¹⁴ Hat határ vadász-zászlóalj (a 17., 19., 18., 27., 28., 30.) állományából jött létre a nagyvárad 25. honvéd gyalogezred. Az ezredparancsnokság Nagyváradra települt. A Szegedi 17. 18. határ vadász zászlóaljak századai alkották az I. zászlóaljat¹⁵ Nagyváradon. A Kassai 28. és a Sátoralja-új helyi 27. határ vadász zászlóalj alakulatokból a II. zászlóalj állt fel Szilágysomlón. A

Kevermesi 19. és a Makói 30. határ vadász zászlóalj egységeiből a III. zászlóalj alakult meg Nagykárolyban. Az ezred tüzérségét a 17., 27., 28., 19. határ vadász zászlóalj hegyi ütegi alkották, amelyek Zilah városában települtek. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe került.

Szintén hat határ vadász-zászlóalj (6., 7., 8., 9., 12., 13.) állományából állt fel a 26. gyalogezred Désen. A Dési 26. honvéd gyalogezrednél az ezredparancsnokság Désen, illetve a II. zászlóalj amely a 8. Galántai, a 9. Somorjai határ vadász zászlóalj alakulataiból állt fel. Az I. zászlóalj a 6. Lévai, a 7. Érsekújvári határ vadász egységekből szerveződött Kolozsvárott. A III. zászlóalj Besztrecén állt fel a 12. Nagykanizsai és a 13. Gyékényesi határ vadász alakulatokból. Az ezred tüzérségét ugyanezen alakulatok - kivéve a 12. határ vadász zászlóaljat – hegyi ütegei alkották. Az 1. és 2. üteg Szamosújváron a 3. üteg Désen került elhelyezésre. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe települt.

Szintén hat határ vadász-zászlóalj (1., 4., 5., 14., 15., 29.) állományából a Marosvásárhelyi 27. gyalogezredet állították fel. Az ezred I. zászlóalja a 14. Szigetvári, a 15. Villányi határ vadász alakulatokból szerveződött meg Sepsiszentgyörgyön. A II. zászlóalj Székelyudvarhelyen alakult meg a 4. Losonci, az 5. Ipolysági egységekből. A III. zászlóalj és az ezredparancsnokság Marosvásárhelyen települt. A III. zászlóaljat a 1. Rimaszombati és 29. Rozsnyói határ vadász zászlóaljak felosztott állományából alakult meg. Az ezred tüzérsége Marosvásárhelyen települt, ütegeit a 15., 5., 1. határ vadász zászlóalj ütegei alkották. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe települt.

Az 1. hadsereg-parancsnokság és a neki alárendelt seregtestek működése az új hadtest megalakításával befejeződött, visszatértek békehelyőrségeikbe. Feladatkörüket a IX. Kolozsvári hadtestparancsnokság vette át. Az új hadrend szerint a hadtest három 2 ezredes dandárral, gyalogdandár-parancsnoksággal:¹⁶ a Nagyvárad 25. a Dési 26. és a Marosvásárhelyi 27.,-el és különböző a nekik alárendelt alosztályokkal rendelkezett volna. A dandárok állományát a már említett 18 megszüntetett határ vadász-zászlóalj leadott és átszervezett állománya adta. A tervezett három seregtestből, a szűkös erőforrások miatt, csupán kettőt sikerült hadrendbe állítani. A dandárok egy-egy gyalogezrede és tüzérosztálya mozgósítás esetén ikreződött. A békehadrendben szereplő hadtest-kötelékbeli gyalogezredek-ből és tüzérosztályokból az ezred parancsnokhelyettes, illetve az osztályparancsnokhelyettes vezetésével kivált a tényleges állomány fele felállította a gyalogezred ikrezredét, amelynek hadrendi száma harminccal magasabb volt, és egy másik tüzérosztályt. A tüzérosztályok hadrendi számukat megtartva két osztályos tüzérezredde alakultak át.¹⁷

A hadtest-közvetlen alakulatokat¹⁸ nagy nehézségek árán tudták felállítani, az ország egész területéről helyezték át alakulatokat. A Gyors hadtest kötelékéből a Nagyszőlősi 14. kerékpáros zászlóaljat Kolozsvára, a Nyírbátori 13. kerékpáros zászlóaljat Szilágysomlyóra helyezték. A Munkácsi 3. huszárezredet, a budapesti 1. lovas tüzérosztályt Nagyváradra helyezték. Ide települt a IX. hadtest fogatolt vonatosztályának két oszlopa, amely újonnan állt fel. Az Esztergomi VIII. utász zászlóaljat Szatmárnémetibe helyezték. Ide vonták össze az erdélyi gyalogezredek 25., 26., 27. árkász századait is. A munkácsi 1 hegyi dandárparancsnokságot az 1. hegyi híradó századot, és az 1. hegyi vonatosztályt Máramaroszigetre helyezték át. Ide települt át Tiszakürváról az a 1. hegyi utász század. Az 1. hegyi tüzérosztály parancsnokságot itt állították fel. A Munkácsi 1. hegyi páncéltörő ágyús század, és az 1. hegyi lovasszázad Nagyváradra települt. A budapesti VII. utász század és a 3. gépkocsizó utász század Désen került elhelyezésre.¹⁹ Az un. „Fővezérség közvetlen „ alakulatok is települtek Erdélybe. A budapesti 101. híradó ezred II. zászlóalja Nagyváradra, a Komáromi 105. honi légvédelmi osztály Szamosfalvára került új helyőrségbe. A honvéd légi erő sem maradt ki a „terület benépesítéséből.” A Szamosfalvai repülőtéren települt a 2/II. vadász repülőosztály 3. és 4. vadászrepülő százada.²⁰ A 4. repülőüzemanyag raktár Zsibón

települt. A hadtest közvetlen alakulatok tervezett felállítása tovább folytatódott. Az alakulatok a hadtestük római számát kapták meg. A gyalogdandárok 1942. február 17-én könnyű hadosztály elnevezést vették fel.²¹ Évek során egyre több város laktanyája népesült be. 1943. október 1-jén a 25. könnyű hadosztályt gyaloghadosztállyá²² szervezték át.

2.3. Honvéd gyalogzászlóaljok határvédelmi feladatokkal

A dandárok alárendeltségében lévő gyalogezredek egy-egy zászlóalját (nagyváradi 25/I., a kolozsvári 26/I. és a sepsiszentgyörgyi 27/I. zászlóaljat) különleges határvédelmi feladatokkal bízták meg, s ezért magasabb állományon tartották őket. Ezt a lépést elsősorban a Román Királysággal szemben húzódó, sebezhetőbb dél-nyugati határvonal tette szükségessé.

3. Határvédelem- határbiztosítás

1940. december 1-től a határvédelmet a határvadász alakulatok látták el, amelyek betagozódtak az erdélyi biztosító erőkhöz. A IX. hadtest kiegészítési területén, Váradlestől a Borsai-hágóig 7 határvadász-zászlóalj (a 22., 23., 34., 24., 32., 21., 33.), és három újonnan felállított határvadász portyázó osztály: 59., 61., és a 60. tevékenykedett. A 2. határvadász zászlóalj a VIII. hadtest (Kassa) és a 8. határvadász dandár (Munkács) alárendeltségébe tartozott. Az 1943. évi átszervezéskor két portyázó osztály kapott egy utász századot. Így állt fel Kolozsváron a 60. és a 61. határvadász utász század.

3.1. Határvadász zászlóaljok

A 22. határvadász zászlóalj (parancsnoksága Debrecen) is részt vett a bevonulásban. Határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. Parancsnoksága, századai és a zászlóalj közvetlenül Besztercére települtek. A portyázószázad parancsnoksága Mezőszentmihálytelkén, majd Tekén volt.

A 23. határvadász-zászlóaljat Mátészalka székhellyel állították fel. A zászlóalj is részt vett a bevonulásban. 1940. szeptember 13. és november 20. között határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. A zászlóaljat véglegesen Észak-Erdélybe helyezték. Marosvásárhelyre települt és kijelölt határvédelmi területe a Mezőség keleti peremétől Székelyvéckéig terjedt. Az 1-3. századai szintén Marosvásárhelyen állomásoztak.

A 34. határvadász zászlóalj parancsnoksága Tiszaújlakon nyert elhelyezést. A zászlóalj is részt vett a bevonulásban. 1940. szeptember 13. és november 20. között a zászlóalj határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. Parancsnoksága, századai és zászlóalj közvetlenül alakulatai, és a portyázó századparancsnoksága Székelyudvarhelyen állomásoztak.

A 24. határvadász-zászlóaljat Beregszász székhellyel állították fel. Később Huszton állomásozott. Az erdélyi bevonulás menetcélja Sepsiszentgyörgy volt. Szeptember 13. és november 20. között a zászlóalj határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. A zászlóalj parancsnokságát, a 3. puskásszázadát, géppuskás-századát, ütegét és közvetlen csapattesteket Kézdivásárhelyre, 1. századát Bereckre, 2. századát pedig Sósmezőre helyezték át. A 24. határvadász-zászlóalj portyázó százada a Nagypatak-Kommandó-Sósmező-Lóberc-havas vonalon helyezkedett el.

A 32. határvadász zászlóaljat az erdélyi területek visszacsatolása után véglegesen Észak-Erdélybe helyezték. Parancsnoksága Szeghalomról Csikszeredára a Mikó várba majd új laktanyája elkészülte után Gyimesfelsőlokra települt. Szintén ide települt a 3. szá-

zad, és a zászlóalj málházott hegyi ágyús ütege. Az 1. század székhelye Úz völgye, a 2. századé Gyimesbükk lett. A zászlóalj kijelölt határvédelmi területén fő feladatának a Kárpátok főbb átjáróinak lezárását jelölték ki. Fokozottan ellenőrizték az Úz és a Csobányos völgyét és a Gyimeseket. A régi székely hagyományokra való tekintettel a zászlóalj elnevezését a 32. székely határvadász zászlóaljra változtatták.

A 21. határvadász-zászlóaljat parancsnoksága Berettyóújfalun székelt. A zászlóalj nem vett részt az Erdélyi bevonulásban. Az erdélyi területek visszacsatolása után a zászlóaljat Berettyóújfaluról véglegesen Észak-Erdélybe, Gyergyótölgyesre helyezték. A zászlóalj kijelölt határvédelmi területén fő feladatának a Kárpátok főbb átjáróinak lezárását jelölték ki. Fokozottan ellenőrizték a Békás és a Tölgyesi-szorosokat. A zászlóalj elhelyezkedése a bevonulás után: parancsnokság és a 3. század Gyergyótölgyesen, az 1. század Almásmezőn, a 2. század Bélboron. Portyázó század parancsnoksága és a zászlóalj közvetlen Gyergyótölgyesen kerültek elhelyezésre.

A 33. határvadász zászlóaljat az erdélyi területek visszacsatolása után Észak-Erdélybe helyezték. Parancsnoksága Nyiradonyból Besztercére települt, ideiglenesen. Állandó székhelyét Tihucán jelölték ki, de ott még nem volt laktanya, ahova települtek volna. Az 1. század Besztercére, a 2. század Tihucára, a 3. század Nagyilván települt. 1943. október 1-vel a zászlóaljat hegyivadász zászlóaljjá szervezték át mely során az új elnevezése a 33. hegyi-vadász zászlóalj lett, és a parancsnokság áttelepült Borgóprundra.

A 2. határvadász-zászlóalj eredeti állomás helye Rimaszombat volt. 1938-ban állomáshelyét Aknaszlatinára helyezték át. Észak-Erdélyi bevonulás után a parancsnoksága Borsára települt. Feladata a Borsai hágó lezárása volt. Továbbra is a VIII. (Kassai) hadtest 8. határvadász dandár (Munkács) alárendeltségébe tartozott. Portyázó századainak 2/1. Borsa, 2/2. Felsővisó lett az állomáshelye. A zászlóaljat 1943-ban hegyivadász zászlóaljjá szervezték át.

3.2. határőrzés- határportyázó századok és őrsök elhelyezése

A tényleges határőrzést a portyázó századok végezték. A portyázó század századparancsnokságból és őrsökből állt. Az őrsök állandó járőrmenetekkel végezték a határvonal figyelését. A századok vagy a határvadász zászlóaljak alárendeltségében voltak, vagy két század fölé osztályparancsnokságot szerveztek. Ez általában a kiutalt határszakasz hosszával és rendelkezésre álló erőttől függött. Az őrsök általában tiszthelyettes vezetésével működtek. A tisztek vezetése alatt lévő őrsöket tiszti őrsöknek nevezték. Kis őrs, ideiglenesen kikülönített őrs volt, általában hegyvidéken hozták létre. Az őrsök elhelyezésének megnevezése a mindenkor rendelkezésre álló térképen szereplő névmegírás szerint történt.²³

A Nagyvárad 61. határportyázó osztályparancsnoksága és 1. százada a határ őrzést Váradlesnél vette át a Nagyszalontai 20/2. századtól. Az osztály felelőségi körlete Jándremetéig tartott. A 61/1. század alá hat őrs tartozott: 1.Váradles, 2.Oláhapáti, 3.Nagyvárad-Belényesi úton, később Vadászpuszta megnevezés szerepel.²⁴ 4.Alkér, 5.Mezőszakadát, 6.Mezőtelki. A 61. osztály és az 1. század parancsnoksága Nagyváradon települt. A 2. század hat őrssel rendelkezett: A századparancsnokság Réven települt. A század őrsői: 1.Esküllő, 2.Gálosháza, 3.Bertény, 4.Vársonkolyos, 5.Glimea 841. háromszögelési pont,²⁵ 6.Jándremete körzetébe települtek. 1941-ben az őrsök közül négynek az elhelyezése módosult: 1.Körösbarlang (Pestera), 2.Rikosd, 3.Rév. 4. marad Vársonkoly. 5.Glimea 841.háromszögelési pontról ideiglenesen Barátka településre helyezték az őrsöt, 6.Jándremete maradt.

A 60. portyázó osztály parancsnoksága Kolozsvárott települt. Az osztály három százada 1940-ben 19, 1941-ben 20 őrssel Jándremetétől Szék városáig biztosította a határszakaszt.

A 60/1. századnak hét őrse volt: 1. Lunka tanya (Viságmező),²⁶ 2. Sebesvár Dél,²⁷ 3. Magyarókereke, 4. Kalotaszentkirály, 5. Erdőfalva, 6. Pányik (Gyerőfalva), 7. Egerbegy körzetben. A századparancsnokság Bánffyahunyadon volt. 1941-ben még egy őrssel bővült. Kalotaszentkirály és Erdőfalva közé 5. sorszámmal bekerült Jákótelke. A 60/2. század parancsnoksága Kolozsváron volt. Örsei: 1. Gyalu Dél, 2. Szászlóna Magyarlóna),²⁸ 3. Kolozstótfalu, 4. Erdőfelek Észak műút,²⁹ 5. Kolozsvártól Györgyfalvára vezető úton 478. magassági pont,³⁰ 6. Tamasy tanya,³¹ 7. Kolozskara, 8. Kolozs Dél.³² Körzetébe települtek. A 60/3. század parancsnoksága Székre települt, négy őrse volt: 1. Magyaros (Kiskátyán),³³ 2. Vajdakamarás, 3. Magyarpete, 4. Vasasszentgotthárd településeknél.

Az un. „Göring könyöknél”³⁴ a 22. határvadász zászlóalj portyázó százada biztosította a határt. A századparancsnokság Mezőszentmihálytelkén, később Tekén helyezkedett el. Hét őrse: 1. Melegföldvár, 2. Budatelke, 3. Mezőkecsed, 4. Völgy pusztá,³⁵ (1942-től ideiglenesen Nagynyulason került elhelyezésre), 5. Septér, 6. Mezőörményes, 7. Mezőszentmárton körzetében települtek.

A 23. Marosvásárhelyi határvadász zászlóalj portyázó századának 10, később 13 őrse Mezőrűcsétől Székelyvecéig biztosították a határt. Az őrök: 1. Mezőrűcs, 2. Mezősámsond, 3. Mezőbánd, 4. Mezőbergenye, 5. Nyárádtő, 6. Nagyteremi, 7. Székelycsóka, 8. Balavásár, 9. Nagykend, 10. Székelyvécke. 1941-ben még egy őröt létesítettek Mezőbergenye és Nyárádtő között 5. sorszámmal Csittszentiván körzetében. A Balavásári őr átkerült Kóródra. 1943-ban Nagyteremi és Székelycsóka között 8. számmal felállt a Kistermi őr. Székelyvécke után 13. számmal felállt egy őr Budabérc Nyugat 415. magassági pont³⁶ körzetében.

A Székelyudvarhelyi 34. határvadász zászlóalj portyázó százada hat őröt állítottak fel: 1. Nagysolyos, 2. Székelykeresztur, 3. Matisfalva, 4. Kányád, 5. Homoróddaróc, 6. Székelyszombor településeknél voltak. 1941-ben Székelykeresztur és Matisfalva között 3. sorszámmal felállt egy őr Kisgalambfalvánál.

Az 59. portyázó osztály két századparancsnokságból és 7 őrösből állt, felelőségi területe Felsőrákostól-Bikfalváig terjedt. Az osztályparancsnokság először Sepsibükszádra, később Tusnádfürdőre települt. Az 59/1. század parancsnoksága Barótra települt, örsei: 1. Felsőrákos, 2. Miklósvár, 3. Bölön körzetében voltak. A 59/2. század örsei: 1. Előpatak, 2. Illyefalva, 3. Kőkös, 4. Bikfalva településeknél található. A századparancsnokság Sepsiszentgyörgyön került elhelyezésre.

A Kézdivásárhelyi 24. határvadász zászlóalj portyázó századának örsei Nagypataktól-Sósmezőn át egészen a Lóbérc havasáig őrizték a határt. A századnak négy őrse, és 9 kisőrse volt: 1. Nagypatak (határvadász őr), 2. Zágon (határvadász őr), Koliba³⁷ (határvadász kisőr), 3. (Gyulafalva)-Kommandó (határvadász tiszti őr), 1086 mp. fűrésztelep (határvadász kisőr), Basa asztal 1652 magassági pont (határvadász kisőr), Meszták tető 1214 D-re Kutna patak völgye 699 magassági pont (határvadász kisőr), Clabuoul 1360 magassági pont, DK-re Fnzw H.³⁸ 1201 magassági pont (határvadász kisőr), Fnzw H. 1082. magassági pont (határvadász kisőr), Sósmező (határvadász tiszti őr), Fnzw H. (Kishavas) (határvadász kisőr), Sallanc patak völgye Hg.H.³⁹ 537. (határvadász kisőr), és Fnzw H. Nagy Sándor 1555 magassági pont (határvadász kisőr).

A Csikszeredai 32. határvadász zászlóalj portyázó százada 5 őrrel és 8 kihelyezett őrrel biztosította határt. Felelőségi területe a északon 836. magassági ponttól délre Lóbércig húzódott. Örök elhelyezése: Lóbérc (határvadász kis őr), 1. Zollant-Úz-völgy (határvadász tiszti őr), 2. Csobányos völgy Fnzw H. 789 magassági pont (határvadász őr), Pricskető Fnzw H. 623. magassági pont (határvadász kis őr), Sósmező⁴⁰ (határvadász kis őr), 3. Csügés (határvadász tiszti őr), Fehérbükk 1793. magassági pont⁴¹ (határvadász kis őr), 4. Gyimesbükk (határvadász tiszti őr), Csülemér 1651. magassági pont Fnzw. (határ-

vadász kis őr), Lapossarok 1604. magassági pont (határvadász kis őr), Arista Tarkutei 1376.⁴² magassági pont (határvadász kis őr), 5.Mihályszállás 1467. magassági pont (határvadász tiszti őr), 836. Dél Crucea Risie D.⁴³ (határvadász kis őr).

A 21. határvadász zászlóalj portyázó századparancsnoksága Gyergyótölgyesre települt. A négy őr 9 őröt különített ki a havasok védelmére: Csipkés 1359 magassági ponttól Keletre 856 háromszögelési pontnál (határvadász kis őr), 1.Gyergyóbékás (Almás mező) (határvadásztiszti őr), Bisztra patak (határvadász kis őr), Hegyes 1503 magassági ponttól Keletre 767. magassági pont (határvadász kis őr), 2.Tölgyes Poljanától Nyugatra 500 m-re 637.háromszögelési pont. (Csisacs) (határvadásztiszti őr), Ptr. Rosie 1510. magassági pont (határvadász kis őr), Bristriciora patak 952. magassági pont (határvadász kis őr), 3.Bisztrica völgy elágazás 764. magassági pont (határvadász őr), Tiblesul mr. 1668 magassági pont (határvadász kis őr), Neagra völgy Gnd Ksr.⁴⁴ (határvadász kis őr), 870 magassági pont (fűrésztelep) (határvadász kis őr),⁴⁵ Vrf. Paltinisu nyugatra 1342. háromszögelési pont (határvadász kis őr), 4.Gyergyóbélbor (határvadásztiszti őr).

A 33. Besztercei határvadász zászlóalj portyázó százada 3 őrre és 8 kikülönített őrrel biztosította a kiutalt határszakaszt Aranyos Beszterce völgyétől délre. A század parancsnokság Besztercén volt. Az őrök: Kelemen Cserbükk 1961.háromszögelési pont (határvadász kis őr), Peatra Rosie Gnd P. (határvadász kis őr), 1.Valea Neagra 1063 magassági pont FzW.H. (határvadásztiszti őr), 1149 magassági pont (határvadász kis őr), 969. vasúti őrház (határvadász kis őr), 2. Báránykő (Borgói szoros) (határvadásztiszti őr), Itt először a 1940-ben Baranyköz vasútállomáson volt az őr elhelyezve. 1096 magassági pont (Útkönyök) (határvadász kis őr), Párva Keletre 889 magassági pont⁴⁶ (határvadász kis őr), Valea Kosna völgy (határvadász kis őr), 3.Kozna (határvadásztiszti őr), és Vrf Valfil 1591.(határvadász kis őr). 1944. szeptemberében a 33. határvadász portyázó század, mint önálló egység megszűnt.⁴⁷

A 2. határvadász zászlóalj a VIII. hadtest területén a 8. határvadász dandár alárendeltségében volt. Határőrizeti területe Aranyos Beszterce völgyétől Északra Tiszabogdányig terjedt. A 2/1. portyázó század parancsnokság Borsán került elhelyezésre.

2/1. portyázó század kilenc kihelyezett őrrel. Biztosítási területe Lafta Stincului-tól Ladescul Aranyos Besztercéig. Parancsnoksága Borsán volt. Következő helyeken kerültek őrök telepítésre: Aranyos Beszterce völgy 900 magassági pont (határvadász kis őr), Radnalajosfalva (Kirilbaba)(határvadász kis őr), 1.Cibó [patak torkolata](határvadásztiszti őr), Par.Damoasei és a Cibo patak összefolyása 1275 magassági ponttól Északra (határvadász kis őr), D.Ormulil547.magassági ponttól Keletre 2400m-re (határvadász kis őr), 1247 magassági pont (Cimbrowslaw -tól ÉK-re) (határvadász kis őr), 1151 magassági pont (határvadász kis őr), 1478. (határvadász kis őr), 1554. magassági pont (határvadász kis őr). A belső területeken a 2.La Fta Stincului 1756 háromszögelési pont (határvadász tiszti őr),

A 2/2. portyázó század parancsnokság Felső Visóra települt. Örsei: Comanowa 1737. magassági pont (határvadász kis őr), később Kamen 1722. magassági pont, 1600. magassági pont (határvadász kis őr), 1.Macarlau (határvadász tiszti őr), Vrf. Suligul 1694 magassági pont (határvadász kis őr), 2. Bardu ÉK. Utelágazás (határvadász őr), Budyowska mala 1678.magassági pont (határvadász kis őr), 3.Luhi (határvadásztiszti őr), Ladescul 1590 magassági pont (határvadász kis őr), Kapilas 1599 magassági pont (határvadász kis őr).

Ez után az őrök elhelyezkedésében minimális változások történtek.

Három határvadász zászlóaljat amelyek nem hegyi terepen diszlokáltak a 69. Marosvásárhelyi határvadász ezredbe vonták össze. Alárendeltségében: a 22. határvadász zászlóalj (Beszterce), 23. határvadász zászlóalj (Marosvásárhely), 34. határvadász zászlóalj (Szé-

kelyudvarhely), 69. határvadász tüzérosztály (Marosvásárhely). 1943. május 1-én a 69. határvadász-ezred parancsnokságát alárendelték a Székely Határvédelmi Erők Parancsnokságának.

3.3. Határvadászok hegyi felszereléssel – hegyi határvadászok

Azon határvadász zászlóaljok, amelyek magas fekvésű, nehéz, hegyi terepviszonyok között helyezkedtek el, átszervezték a hegyi harcoknak megfelelően és hegyi felszereléssel látták el. Megszüntették a zászlóaljok kerékpáros századait. A fogatolt hegyi ágyús üteget málházottá, alakították át. Ezek a 21. (Gyergyótölgyesi) a 32. (Csikszeredai), a 33. (Tihuca) és 24. (Kézdivásárhelyi) határvadász zászlóaljakat érintette. Ezen négy zászlóaljat irányítás végett a Gyergyószentmiklóstra települt sátoraljaújhelyi 9. határvadász-dandár parancsnokság (parancsnok: Lángy Emil tábornok) alárendeltségébe helyezték. (A dandár 3-as hadrendi számot viselte. Erdélybe történő áthelyezése után számozták át 9-esre.) 1941-ben a dandár felállította a 9. határvadász tüzérosztályt. A dandárparancsnokság 1942-ben áttelepült Csikszeredára.

3.4. Határvadász zászlóaljok - erődsszázadokkal

1940-től vette kezdetét az Árpád vonal kiépítése Erdélyben melynek keretében, megkezdtek a Kárpátok átjáróinak háború estén történő lezárásának előkészületeit. Az átjárók lezárására kezdetben 13 erőd századokat állítottak fel, amelyek az adott területet felügyelő határvadász zászlóalj állományából szerveztek meg. Az erődsszázadokat 1942. október 1-jétől a 9. határvadász-dandárnak rendelték alá és annak a védelmi rendszerébe illesztették. 1943-ban újabb erődsszázadokat (összesen 29, és 1 erőd zászlóalj) állítottak fel.

A 2. határvadász zászlóalj 1941. október 1-én állította fel a 2/1. erőd századát Felsővisón, feladata a Visó-völgy lezárása volt. 1942-ben a zászlóalj 2/1.-es erőd századát 2/2.-re számozták át és 2/1. hadrendi számmal új erőd század került felállításra Borsán. Feladata a Borsai hágó védelme volt.

A 21. határvadász zászlóaljnál felállításra került négy erődsszázad. Az erőd századok az alábbi helyeken álltak fel: A 21/1. erőd század parancsnoksága Gyergyóbékáson, feladata: Békás-szoros lezárása. A 21/2. erőd század parancsnoksága Maroshévízen, feladata: Székpaták körüli területek biztosítása. A 21/3. erőd századparancsnokság Borszéken, feladata: a Borszéki-hágó lezárása, és a 21/4. erőd századparancsnoksága Gyegyótölgyesen, feladata: a Tölgyesi-szoros lezárása. 1943. október 1-vel a Szabolcs-hadrend bevezetésével felállították a zászlóalj 5. és 6. erőd századát. A 21/5. erődsszázad parancsnokság Gyegyótölgyesen települt, feladata a Balázsnnyaki hágó lezárása volt. A 21/6. erődsszázad parancsnoksága Palotailván került elhelyezésre, feladatul a maros völgyének lezárását kapta. Az új átszervezéseket követően a zászlóalj új 21/5. és 21/6. erőd századainak parancsnokságát átvette az újonnan felállításra kerülő 62. Határvadász portyázó osztály.⁴⁸ A zászlóalj málházott hegyi ágyús üteget kivonták a zászlóalj alárendeltségéből és az újonnan felállításra kerülő 2. székely hegyitüzérosztály-parancsnokságának rendelték alá. Azonban állomáshelye továbbra is Gyergyótölgyes maradt.

A 24. határvadász zászlóalj felállította a 24/1. erődsszázadot, amely az Ojtoz-telepre települt. Feladata az Ojtozi-szoros lezárása volt. 1943. október 1-vel állt fel a 24/2. hadrendi számmal Kászónújfalun a zászlóalj 2. erődsszázada. Feladata az ellenséges erők kijutásának megakadályozása a Kászón völgyéből a Csiki-medencébe. A zászlóalj málházott hegyi ágyús üteget kivonták a zászlóalj alárendeltségéből és az újonnan felállításra kerülő 1. székely hegyitüzérosztály-parancsnokságának rendelték alá. Állomáshelye továbbra is Kézdivásárhely maradt.

A 32. határvadász zászlóalj két erődszázada 1941-ben került felállításra. A 32/1. erőd század Úzvölgy-telepre települt, feladatul az Úz-völgyének lezárását kapta. A 32/2. erőd század Gyimesfelsőlokra települt, feladata a Tatros-völgyének lezárása. 1943-ban felállításra került a zászlóalj 3. erőd százada, a 32/3. hadrendi számmal. Parancsnoksága Gyimesfelsőlokon volt, feladata a Tatros-völgye lezárása. A zászlóalj málházott hegyi ágyús üteget 1. székely hegyitüzérsztály parancsnokságának rendelték alá. Állomáshelye továbbra is Gyimesfelsőlokon maradt.

1941-ben került felállításra a 33. határvadász zászlóalj négy erődszázada. Az erőd századok következő helyeken álltak fel: a 33/1. erőd század parancsnoksága Marosborgón, feladata: Borgói-hágó lezárása. A 33/2. erőd század parancsnoksága Nagyilván, feladata: Ilva-völgye lezárása. A 33/3. erőd század parancsnoksága Óradnán, feladata: Radnai-hágó lezárása. 1943-ban felállításra került a zászlóalj 4. erőd százada. 33/4. hadrendi számmal. Parancsnoksága Tihucára települt, feladata: Borgói-hágó lezárása. Ekkor a zászlóaljat hegyivadász zászlóaljjá szervezték át. Erődszázadait átvette az újonnan felállított 62. (Kisilvai) portyázó osztály.

4. Székely határvédelmi erők -határőrszászlóalj

1942. márciusában Észak-Erdélyben felállították a székely határőrséget. Ezen alakulatok a 48-60 éves (III. korcsoportbeli) tartalékosokból álló, miliciarendszerű fegyveres erő volt. Békeidőben csak a keretekkel létező alakulatok alosztályait a székely városok, falvak állították volna fel. Az elképzelés szerint a zászlóaljak felállítása a nagyobb városok és járások feladata lesz, a nagyobb települések, falvak pedig a századokat és a szakaszokat szervezik meg. A fegyverzetet és lőszert, az egyenruhát a határőr otthon tárolja. A határőrök harcképességét meghatározott idejű fegyvergyakorlattal kívánták tökéletesíteni. A békeidőben mindössze 9 főből álló határőr-zászlóalj létszáma feltöltés után elérte majdnem az ezer főt. A zászlóaljak szervezésében és kiképzésében szinte a teljes székelyföldi katonai-, kiegészítő- és leventeparancsnokság részt vállalt. A legfiatalabb korosztályokat is beosztották, tehát apa fiával együtt vett részt szülőföldje védelmében.

Ez az erő 20 székely határőr zászlóaljból állott: A zászlóaljak székhelye a következő volt: 1.-2. Gyergyószentmiklós, 3. Ditró, 4. Csíkszépvíz, 5. Csíkszentdomokos, 6. Csíkszereda, 8. Kézdivásárhely, 10. Kovászna, 11.-12. Sepsiszentgyörgy, 13. Barót, 14. Székelyudvarhely, 15. Oklánd, 17. Székelykeresztúr, 18. Parajd, 19. Marosvásárhely, 20. Erdőszentgyörgy, 21. Ákosfalva, 22. Mezőmadaras, 27. Nyárádszereda. Ezen fegyveres erő feladata egy esetleges román támadás esetén a segítség beérkezéséig a határvadász alakulatok harcának támogatása volt.

A Székely határőrség irányítását az 1942. november 15-én alakult Székely Határvédelmi Parancsnokság látta el. A parancsnokságnak Csíkszereda volt kijelölve állomáshelyül, azonban ideiglenesen Marosvásárhelyen települt. A határvadász zászlóaljakon kívül a Határvédelmi Erők parancsnokságának a 9. határvadász-dandár és a 69. határvadász-ezred is alárendeltségébe lépett. A jobb vezetés érdekében Székely Határvédelmi Erők keretén belül határvadászcsoporthatárőrségek hoztak létre: a 65.-et Gyergyószentmiklóson, a 70.-et Csíkszeredán, a 67.-et Sepsiszentgyörgyön, a 68.-at Székelyudvarhelyen, a 69.-et pedig Marosvásárhelyen.

A 9. Csíkszeredai határvadász dandár parancsnoksága alá 3 határvadászcsoporthatárőrség tartozott. A 65. határvadász csoportparancsnokság Gyergyószentmiklósrá települt. Alárendeltségében a 21. (Gyergyótölgyesi) határvadász zászlóalj és az 1. és a 2. Gyergyószentmiklósi, és 3. Ditrói székely határőr zászlóalj tartozott.

A 70. Csíkszeredai határvadász csoportnak a 32. (Gyimesfelsőloki) határvadász zászlóalj és a 4.Csíkszépvíz, 5.Csíkszentdomokos, 6.Csíkszereda székely határőr zászlóaljak voltak alárendelve.

A 67. Sepsiszentgyörgyi határvadászcsoport parancsnokság alá volt rendelve a 24. (Kézdivásárhelyi) és a 26. (Nagybereznai) határvadász zászlóaljak. (A 26. Nagybereznai határvadász zászlóaljat útba indították Sepsiszentgyörgyre megerősítésül.) A két határvadász zászlóaljat a 8.Kézdivásárhelyi, 10.Kovácsnai, 11.-12. Sepsiszentgyörgyi és a 13. Baróti székely határőrzászlóaljak támogatták.

A 9. határvadász dandár alárendeltségébe tartozott 59. (Tusnádfürdői) portyázó osztály két századdal és 7 őrssel. A határvadász-zászlóaljak ütegeiből felállították az 1. székely hegyi tüzérosztályt Csíkszeredán. Valamint még a 12 erődalosztály (az erőd századokat átszervezték és átnevezték).

A 69. Marosvásárhelyi határvadász ezred megszűnt, leadott állományából két határvadász csoportparancsnokságot hoztak létre. A 68. Székelyudvarhelyi székely határvadász csoport alárendeltségében a 34.(Székelyudvarhelyi) határvadász zászlóalj és a 14. Székelyudvarhelyi, 15.Oklándi, 17.Székelykeresztúri, 18.Parajdi székely határőrzászlóaljak tartoztak.

A 69. Marosvásárhelyi székely határvadász csoport alárendeltségében a 22. (Marosvásárhelyi), és a 23. (Besztercei) határvadász zászlóaljak, és a 19.Marosvásárhelyi, 20.Erdőszentgyörgyi, 21.Ákosfalvai, 22. Mezőmadarasi, 27. Nyárádszeredai székely határőrzászlóaljak tartoztak.

A Székely határvédelmi erők parancsnoksága alá tartozott a 2.székely tüzérosztály 4-4 üteggel (állomáshely: Gyergyótölgyes, Dés, Marosvásárhely, Székelyudvarhely), a X. székely légvédelmi osztály (2 üteggel Ditrón), a 2. székely huszár század (ideiglenesen Szilágysomlón nyert elhelyezést), a X. székely utászzászlóalj (Sepsiszentgyörgy), a X. székely híradó zászlóalj és a vonat (Csíkszeredán). A X. szám a Határvédelmi Erők parancsnoksága átszervezésével tervbe vett új hadtest számát jelentette, ami a hadiesemények miatt nem valósult meg.

1943.októberében 8 gyalog és 2 tüzér kiképző tábor létesült, ahol kb. 8000 székely határőr kapott rövid kiképzést. A Székely határőrségnek 1943.októberétől két, 18-19 éves behívottakból álló újoncévfolyma is volt. Az 1944-1945-re tervezett Szabolcs-hadrend azzal számolt, hogy ez az erő az 1943-1944-től kiképzendő fiatal évfolyamokkal megerősödve, a közvetlen határvédelemre kielégítően alkalmas lesz, s az így felszabaduló határvadász zászlóaljakkal a kétezredes 27. székely könnyű hadosztályt háromezredes gyaloghadosztállyá alakíthatják át. Az erdélyi határvédelmet 1944. okt.1-től a 26 zászlóaljnyira bővített Székely határvédelem látta volna el. 1944. aug.24-én az erdélyi szorosok védelmére a Székely Határvédelmi Erők keretében mozgósították a székely zászlóaljakat, amely a határvadász alakulatokkal részt vett az Erdélyi hadműveletekben.

5. Hegyi zászlóaljak (hegyivadászok) a határvédelemben

A hegyi alakulatokat Kárpátalja birtokbavétele után 1939. október 1-vel állították fel határvadász zászlóaljakból a magas hegységekben vívandó hadműveletek végrehajtására.⁴⁹

Az 1. hegyi dandár új állomáshelye Beszterce lett. 1943-ban a IX. Kolozsvári hadtest alárendeltségébe helyezték. Öt zászlóaljból állt. A 2. Naszódi, a 3. Rahói, a 4. Aknaszlaitinai, a 12. Borsai, és a 33. Borgóprudi hegyivadász zászlóaljakból. Alárendeltségébe tartozott a 62. portyázó osztály, amelynek székhelye Ilva, azonban ideiglenesen Nagyilvára települt. A már megismert 33. portyázó százada Báránkyön települt 3 őrssel. A 2. zászlóalj

1. portyázó százada Borsán rendezkedett be, és 2 örs tartozott alája. Az osztály alárendeltségében a 33-sok, már megismert 4 erődsszázada és a 2/1. Borsai erődsszázad tartozott. A Kisilvai erődsszázalaj is a dandár alá tartozott. Tüzérsége Máramarossziget, Rahó, Aknaszlatina, Beszterce helyőrségekben volt. Lovasszázada Nagybányán, utászszázada, híradó százada és a vonat Máramarosszigeten települ. Az itt felsorolt erők vettek részt a visszatért területek védelmében.

JEGYZETEK

1. Csüllög G. (2010): A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No 11.) 2010. 56-61.p., Csüllög G. (2012): A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. In: Közép-Európai Közlemények V. évfolyam 3-4. szám (No. 18-19.) 2012. 137-146.p.
2. A kérdéskörrel lásd Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 99-101. old; Gulyás László (2011): A Délvidék, mint német kisállam? Egy meg nem valósult forgatókönyv a Prinz Eugén Gau. In: Vincze Gábor (szerk.): Visszatér a Délvidék. Nagymagyarország könyvek. 4. Budapest. 122-130. old; Gulyás László (2013/a): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged; Gulyás László (2013/b): Az első jugoszláv állam felbomlása. Államszerkezeti és etnikai következmények 1941-1944. Mediterrán és Balkán Fórum. VII. évfolyam (2013) 1. szám 24-35.old.
3. Erről lásd: Csüllög G. (2009): Történeti régiók két földrajzi térben (Délvidék: Kárpát-medence és/vagy Balkán). In: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására (VIKEK) Évkönyve 2009. Szeged – Kaposvár, 268-273.p.
4. A trianoni békediktátum által engedélyezett létszámot a Magyar Királyi Honvédség 14 ezredbe és 7 vegyesdandárba szervezte meg. A vegyesdandárok voltak a m. kir. Honvédség legkisebb hadműveleti egységei.
5. A Magyar Királyi Vámőrséget 1932 őszén szervezték át a Magyar Királyi Határőrséggé. A határőrség létszáma 7 314 fő volt. Így a magyar határőrizetben részt vevők száma 1932-től 1938-ig 12 487 fő volt. A Vámőrség Határőrséggé való átszervezésével 1933-ban újabb 7 rejtett gyalogezredet hoztak létre. A volt vámőrkerületek, mint határőr kerületparancsnokságok, magasabb parancsnokság jelleggel működtek tovább. A határőr kerületparancsnokságok működési területén és névleges alárendeltségében egy-egy határőrezredet hoztak létre. Az ezredek szervezete, fegyverzete stb. minden tekintetben megegyezett a m. kir. Honvédség gyalogezredekével. A határőrizethez, azon kívül, hogy látszólag a kerületparancsnokságok alá rendelték őket, nem sok közülük volt, a valóságban a vegyes dandárok harmadik, rejtett ezredét képezték.
6. A határ vadász dandárok feladata volt a határszolgálat és őrizet mellett egy esetleges támadás esetén gyorsreagálású erőként a betörő ellenséges erők feltartóztatása a reguláris csapatok megérkezéséig. A határ vadász dandárok állomáshelyei 1938. október 1-én a következők voltak: 1. Budapest, 2. Székesfehérvár, 3. Szombathely, 4. Pécs, 5. Kiskunhalas, 6. Debrecen, 7. Miskolc, 8. Orosháza.
7. Ez az 1938. márc.5-ei győri program első ütemével függött össze. A „Kis-Huba-hadrend”-del hét határ vadász-dandár szervezése kezdődött meg. Összesen 24 határ vadász-zászlóalj mellett 24 portyázó századot 7 határ vadász kerékpáros századot, 17 határ vadász ágyúüteget szerveztek meg. Egy-egy határ vadász dandár 3, a védendő határszakasz veszélyeztetettségétől függően különböző erősségű, 1-1 tüzéruteggyel és 1-1 kerékpáros századdal megerősített határ vadász zászlóaljból és 3, a határ őrizetet közvetlenül ellátó portyázó századból állt. A teljes Huba-hadrendek során 54 zászlóalj alakult volna meg, de 1940 nyaráig csak 34 állt fel. (Csima J. 1961) A határ vadász-zászlóaljaknak két típusát különböztették meg. Az alacsony és a magas állományú határ vadász-zászlóaljat. A magas állományú határ vadász-zászlóalj közvetlenként árkász-, távbeszélő, nehézpuskás, aknavető és páncéltörő szakasszal rendelkezett.

8. A Felvidék visszacsatolásával a határvasz dandárok állomáshelyei 1939. január 1-től a következőképpen módosultak: 1. Salgótarján, 2. Komárom, 3. Keszthely, 4. Pécs, 5. Kiskunhalas, 6. Mezötúr, 7. Beregszász, 8. Sátoraljaújhely.
9. A Felvidék visszacsatolása után felállították a komáromi 22., a losonci 23. és az ungvári 24. honvéd gyalogezredek.
10. Az 1939-1940 közötti országyarapítások és az ezzel járó hadseregfejlesztés eredményeként a határvasz dandárparancsnokságokat más magasabb egység parancsnokságokká szervezték át. Csak a két legveszélyeztetettebb határszakaszon: a Kárpátalján és Erdélyben maradt meg a 8. (Munkács) és a 9. (Marosvásárhely) határvasz dandár. Más országrészekben zászlóalj és ezred szintű határvasz alakulatok teljesítettek szolgálatot.
11. A határvédelem megszervezését Nagy Vilmos gyalogsági tábornoknak 1940. október 26-án és 29-én kiadott rendeletei szabályozták. A passzív határvédelem biztosítása érdekében a VI. hadtestet (székhelye: Kolozsvár) a pécsi 4. határvasz-dandárral, a VII. hadtestet (Marosvásárhely székhellyel) a beregszászi 7., a komáromi 2. és a sátoraljaújhelyi 3. határvasz-dandárral erősítették meg.
12. Békében a hadtestparancsnokság is kettős feladatot látott el: mint magasabb parancsnokság, és mint felsőfokú katonai területi hatóság működött.
13. A katonai szervezés irányítását a Honvéd Vezérkar főnöke megbízásából a Nagy Vilmos gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt álló 1. hadsereg-parancsnokság végezte. Az első lépésben meghatározott területbiztosító feladatokkal a VI., a VII. és a gyorshadtestet, illetve a hadsereg-parancsnokságnak közvetlenül alárendelt 1. és 2. gépkocsizó dandárt bízták meg. Feladatuk az Erdélybe települő és ott végleg berendezkedő katonai alakulatok és szervek felvonulásának, az erdélyi területeken tevékenykedő Erődleszerelő Parancsnokság és a különböző építő és karbantartó műszaki alakulatok működésének biztosítása volt.
14. A gyalogezred szervezetileg az ezredtörzsből, az ezredközvetlen alakulatokból és három zászlóaljból állt, az ezred számozása arab, a zászlóaljak pedig római számokkal történt. A jelölésben először az ezred száma volt kiírva majd egy „per” / jel után a zászlóalj számozása következett, pl. 25/III. zászlóalj vagy 26/II. zászlóalj. Az ezredtörzs az ezredparancsnokból, az ezred 1. és 2. segédtisztekből, a Gazdasági Hivatal főnökéből, a vonatparancsnokból, az ezred vezető orvosából és ezred állatorvosból valamint a tábori lelkészekből álltak, a hadműveleti területre vonulás előtt a csapatcsendőr tiszt státuszt feltöltötték.
15. A zászlóaljak a zászlóaljtörzsből és három puskás és egy géppuska századból (később nehézfegyver századra módosult a megnevezése) álltak. A zászlóaljtörzsbe a zászlóaljparancsnok mellett a zászlóalj segédtiszt, a Gazdasági Hivatal főnöke, a vonatparancsnok, a zászlóalj orvosa és a távbeszélő szakasz parancsnoka tartozott. A századok számozása szintén arab számmal történt az I. zászlóaljbán: 1.,2.,3. század, a II. zászlóaljbán: a 4.,5.,6., a III. zászlóaljbán pedig a 7., 8., 9. század. Sok esetben csak az ezred és a század számát írták ki, mivel abból lehetett tudni a zászlóaljat is, pl. 25/9. század vagy 27/3. század stb. A századok négy szakaszra tagozódtak, amelyek római számozást kaptak. A géppuskás század egy géppuskás, egy páncéltörő ágyús és egy aknavető szakaszból állt.
16. A gyalog dandár 1938-1942 között a Honvédség legkisebb hadműveleti egysége volt. A békehadrendben csak a gyalogdandár parancsnokának legszűkebb törzse szerepelt. Maga a gyalogdandár csak mozgósításkor állt fel.
17. A gyalogdandár magja az anya-és az ikerezezből álló két gyalogezred és a két tüzérosztályból szervezett tüzérezred lett, amelyeket a mozgósításkor behívott tartalékosokkal hadilétszámra töltöttek fel. A gyalogdandár működéséhez szükséges támogató-és kiszolgáló alakulatokat a területileg illetékes hadtest szakcsapatai állították fel tényleges állományukból és a bevonuló tartalékosokból. Mozsósítás esetén minden hadtest három gyalogdandárt állított fel.
18. Egy hadtest békében az alábbi csapatokkal rendelkezett: 3 gyalogezred, 1 huszárszázad, 3 tábori tüzérosztály, 1 gépkocsizó tüzérosztály, 1 tüzér mérőszázad, 1 légvédelmi tüzérosztály, 1 utász zászlóalj, 1 híradó zászlóalj, 1 fogatolt vonatosztály, 1 gépkocsizó vonatosztály, 1 közérdekű munkaszolgálatos zászlóalj.
19. A VII. és a VIII. utász zászlóalj csak 1941 októberéig maradt ezen, helyőrségekben. Itt a IX. hadtest újonnan felállított műszaki alakulatainak a kiképzését látta el.

20. Amikor a front elérte Erdély területét tábori repülőterek voltak Nagyváradon, Marosvásárhelyen, Lövéren, Görgényoroszfalván, és Szászbudakon. Az utóbbi hármat a német légiere használta.
21. Lényegében a gyalogdandáréval azonos két gyalogezredből, egy fogatolt tüzérezredből és hadosztály - közvetlen alakulatokból álló seregetest. A szervezet, az állomáshely és a hadrendi szám változatlan maradt. Az elnevezés megváltoztatásának az oka, hogy a 2. magyar hadsereggel a keleti frontra kivonuló 9 kétezredes seregetest a német hadvezetés előtt nagyobb harcértékűnek tűnjön, mint amelyet valójában képviselt.
22. A könnyű hadosztályok átszervezésével három gyalogezredből, négy tábori tüzérosztályból és megerősített hadosztály – közvetlen alakulatokból álló gyaloghadosztályokat állítottak fel. A budapesti I. hadtest kivételével – amely csak közigazgatási funkciókat látott el – minden hadtest alárendeltségébe egy – egy gyaloghadosztály került. A gyaloghadosztályok béke idején is csaknem hadi létszámon álltak, így a mozgósítást követően rövid időn belül elérhették a menetkészültséget. A gyaloghadosztályokat egyes könnyű hadosztályok megszüntetésével, személyi és anyagi eszközeik összevonásával hozták létre. A IX. hadtest 25. gyaloghadosztályát a 25. nagyváradi és az 1. budapesti könnyű hadosztály állította fel. A 27. könnyű hadosztály ideiglenesen megmaradt kétezredes seregetestnek a Székely Határvédelmi Erők kötelékében.
23. Ezért igen változatos névmegírással találkozunk. A rendszeresített 75 000 méretarányú térkép névírását vették alapul. A korabeli dokumentumokban a térképszelvény száma mellett mindig szerepel a kiadás éve is. A könyvészeti adatoknál (Csima J.) is eltérő névmegírással találkozunk. Az őrsök beazonosításához elsősorban a 75 000 méretarányú térkép használható. Az őrsök ismertetésénél az 1942/43. évi állapotot ismertetjük. A háború alatt készített 1: 50 000 méretarányú térképek nyomtatása már 1943-ban megkezdődött. Azonban e színes, szintvonalas térképek névrajza „szellős”. Külterületek megírása sokszor hiányzik.
24. Vadászpuszta a Nagyvárad -(Váradszentmárton)-(Felixfürdő)- Almamező (Hidiselul de Jos) – (Pusztahollód) úton található, a Lanka patak völgyében, Kardótól K-re. A névírás az 1: 25 000 méretarányú térképen szerepel (5268/1). Az 50 000 térképen (5268/NY) a 169. őrház névírás szerepel, 600 m-re a határtól.
25. Ez a földrajzi megírás a 1: 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5269). Az 1: 50000 méretarányú térképeken (5269 NY) név nélkül 842.6 háromszögelési pontként van jelölve, a Barátka-Erdődámos (Damis) úton nyugatra. A határvonaltól 200 méter távolságban található.
26. Luka tanya a 75 000 térképen szerepel. Az 50 000 méretarányú térképen (5269 K) Viságmező néven szerepel. A Drága patak völgyében Nagysebestől DK-re. A román oldalon Viság (Visagu) a legközelebbi település.
27. Sebesvár település a határtól 5 km található a Sebes patak völgyében. Sebesvár és a Székelyjő (Saceau) közötti utat ellenőrizte.
28. Az újabb térképeken Magyarlóna. 1899-ig Szászlonának hívták. (5371/NY)
29. Aromán kézben maradt Erdőfelek (Feleac)- Kolozsvárt összekötő műúton, 2 km-re. (5371/K)
30. Györgyfalva (Georgheni)-Kolozsvártól 12 km-re DK-re található. Az 50 000 térképen 477. magassági pont van írva. (5371/K)
31. Tamasy tanya csak a 75 000 méretarányú térképeken szerepel, Dezmértől Ny-ra 1, 5 km-re. Az 1:50 000 méretarányú térképen már, mint Dezmér külterületén szerepel, név nélkül.
32. A Kolozs- Mezőőr (Juriul de Campie) úton állt fel. Kolozsvártól 12 km-re.
33. Magyaros a Gyéres patak mellékpatakján lévő település közigazgatásilag Kiskályán része. A patak túlsó (román) oldalán lévő Magyaroklyán (Cainau) településsel ma már összenőtt.
34. Göring könyök: A második bécsi döntéskor 1940-ben kijelölt határvonalon Nyárádtőtől egy Kolozstótfalunál végződő, fordított U-alakú horpadás ékelődött be az ország testébe, a kissármási földgázlelőhely német érdekeltsége miatt. Korabeli szóhasználatlalt ezt a beékelődést nevezték „Göring könyöknek”, „Göring-hasnak”, vagy „Ribbentrop-könyöknek.” (Suba J.)
35. Völgypuszta csak a 75 000 méretarányú térképeken szerepel, Nagynyulás és a román oldalon maradt (Mező) Kőbölkút (Fantania) közötti úton Nagynyulástól 4 km-re. Az 1:50 000 méretarányú térképen már nem szerepel a megírás.
36. Ez az őrs a Csőb és Székelyhidegkút közötti Csőp patak völgyében haladó utat ellenőrizte, Csőbitagház tanyától k-re.(5474/NY)

37. Coliba néven a 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5776) Korong 1174magassági ponttól ÉÉny-ra a Rozsdáspatak völgyében . A térkép itt egy gazdasági vasutat jelöl.
38. Fnzw, vagy Fnzw H = vámörház térképi megírás rövidítése.
39. Hg.H.= erdőörház térképi megírás rövidítése.
40. Ilyen név nem található a térképen. A körzetben van egy S.M. = Säge Mühle (fűrésztelep) jelölésű objektum megírás a Szulca (Sulta) patak völgyében a határon, ahol a Kerekes patak a Szulcába ömlik.(5376).
41. Ilyen néven csak 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5376). Az 50 000 térképen név nélkül Apahavastól D-re 1298,4 magassági pontként van megírva.
42. Az 50 000 méretarányú térképen Tarkó 1367 van írva (5376//K)
43. Ilyen néven csak 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5376). Az 50 000 térképen név nélkül Meleghavastól D-re 1060,6 magassági pontként van megírva, a Barátos patak oldalában.
44. Gnd Ksn = Gendarmerie Kasarne= Csendör laktanya rövidítése, a Gnd P.=Grandarmerie Post =csendörörhely rövidítése, illetve még használták a Kord. P.=Korden Posten (Kordon örhely) megírást.
45. A 75 000 méretarányú térképeken a Kord. P. megírás szerepel. Vagyis a régi örhelyet aktiválták.
46. Kertecske vasútállomásnál (Suba J.)
47. 1944. szeptember 24-én a portyázó századot a Radnai-hágótól Észak-nyugatra eső Sárkány-tető 1892. magassági pontra vezényelték, és itt összevonták a borsai 2/1. és a felsővisói 2/2. erőd századokkal és belőlük megalakult a 67. hegyi határ vadász zászlóalj
48. A 62. portyázó osztályt 1943. évi hadrendben szerepel. Felépítését lásd az 1. hegyi dandárnál.
49. Hegyi zászlóaljnak csak a hegyidandár(ok) szervezetszerű kötelékébe tartozó zászlóaljakat lehetett nevezni (ezek 1943. október 1-jétől hegyivadász elnevezést kaptak).Máramarossziget székhellyel felállították az 1. hegyi dandárt. Alárendeltségébe 3, majd 5 hegyi zászlóalj, 2 hegyi tüzérsztyály, dandárközvetlen alakulatok és málházott vonat tartozott. A hegyi dandár hadtestköteléken kívüli, békében is csaknem hadilétszámon álló, azonnal mozgósítható seregtest volt. 1943. október 1-vel az 1. hegyi dandár mintájára a 8. határ vadász dandár csapataiból Munkács székhellyel felállították a 2. hegyi dandárt. Ugyancsak hegyi alakulatoknak lehet tekinteni azokat a határ vadász-zászlóaljakat, melyeket az 1939. és az 1940. évi átszervezések során helyeztek át Kárpátaljára, illetve Észak-Erdélybe és a Székelyföldre, s kezdtek meg hegyi felszereléssel való ellátásukat. A hegyi felszerelésű határ vadász-zászlóaljak neve hivatalosan mindig határ vadász zászlóalj maradt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csima J.:(szerk.): Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938-1945) Bp. 1961.
- Csüllög G. (2009): Történeti régiók két földrajzi térben (Délvidék: Kárpát-medence és/vagy Balkán). In: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására (VIKEK) Évkönyve 2009. Szeged – Kaposvár, 268-273.p.
- Csüllög G. (2010): A Kárpát-medencei államtér problémái Trianon után. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No 11.) 2010. 56-61.p.
- Csüllög G. (2012): A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. In: Közép-Európai Közlemények V. évfolyam 3-4. szám (No. 18-19.) 2012. 137-146.p.
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
- Gulyás László (2011): A Délvidék, mint német kisállam? Egy meg nem valósult forgatókönyv a Prinz Eugén Gau. In. Vincze Gábor (szerk.): Visszatér a Délvidék. Nagymagyarország könyvek. 4. Budapest. 122-130. old.
- Gulyás László (2013/a): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Gulyás László (2013/b): Az első jugoszláv állam felbomlása. Államszerkezeti és etnikai következmények 1941-1944. Mediterrán és Balkán Fórum. VII. évfolyam (2013) 1. szám 24-35.old.

- Illésfalvi P: A hegyicsapatok megszervezése a magyar királyi honvédségnél 1939-1940-ben Hadtörténeti Közlemények 2000/4. szám 743-765.p.
- Illésfalvi P.-Szabó P.-Számvéber N. (2005): Erdély a hadak útján 1940-1944. Bp. 2005.
- Honvédelmi Minisztérium (HM) Szervezési rendeletek –Hadtörténeti Levéltár (HL.)
- HM.60.000/el.n.1/a. 1938.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1938.)
- HM.39.000/el.n.1/a. 1939.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1939.)
- HM.40.400/el.n.1/a. 1940.sz. Csapatáthelyezések és új felállítások az 1940/41.évben
- HM.40.400/el.n.1/a. 1940.sz. A m. kir. Honvédség csapatainak elhelyezése (1940)
- HM.40.400/el.n.1/a. 1940.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1940.)
- HM.41.00/el.n.1/a. 1941.sz. A m. kir. Honvédség csapatainak elhelyezése (1941)
- HM.42.000/el.n.1/a. 1942.sz. A m. kir. Honvédség csapatainak területi elhelyezése (1942.)
- HM.43 000/el.n.1/a. 1943.sz. A m. kir. Honvédség csapatainak elhelyezése
- HM.43 000/el.n.1/a. 1943.sz. m. kir. Honvédség békehadrendje (1943.)
- HM.43 100/el.n.1/a. 1943.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1943.)
- Suba J (2009): A magyar határőrizeti struktúra változásai és a déli határszakasz IN: Balkán füzetek különszám II. (szerk.. M Császár Zsuzsa) 222-232.p. Pécs TTK FI KMBTK 2009.